

مجموعه جستارهایی پیرامون تاریخ روابط خارجی ایران - ۱۱

مجموعه مقالات
تاریخ روابط خارجی ایران
(خلیج فارس)

گردآوری و حظم:

اداره مطالعات اسناد و تاریخ روابط خارجی

اداره مطالعات اسناد و تاریخ روابط خارجی

تهران - ۱۳۹۸

فهرست نویسی پیش از انتشار

سرشناسه: احيائي، زينب، ۱۳۴۴ - گردآورنده
عنوان و نام پديدآور: مجموعه مقالات تاريخ روابط خارجي ايران (خليج فارس) / گردآوری و تنظيم زينب احيائي، ميشم اساني.
[به سفارش] اداره مطالعات اسناد و تاريخ روابط خارجي. مركز مطالعات سياسي و بين المللي.
مشخصات نشر: تهران: وزارت امور خارجه، اداره چاپ و انتشارات، ۱۳۹۸.
مشخصات ظاهري: ۲۲۲ ص.
فروست: مجموعه جستارهاي پيرامون تاريخ روابط خارجي ايران: ۱۱.
شابک: ۹-۸۹۱-۳۶۱-۹۶۴-۹۷۸
بها: ۲۳۰۰۰۰ ريال.

وضعيت فهرستنویسی: فييا.

يادداشت: کتابنامه

موضوع: خليج فارس - تاريخ - مقاله ها و خطبه ها

موضوع: ايران - روابط خارجي - تاريخ - مقاله ها و خطابه ها

شناسه افزوده: ماني، محم، ۱۳۶۸ - گردآورنده

شناسه افزوده: ايران. وزارت امور خارجه. مركز مطالعات سياسي و بين المللي. اداره مطالعات اسناد و تاريخ روابط خارجي.

شناسه افزوده: ايران. وزارت امور خارجه. اداره چاپ و انتشارات.

رده بندي كنگره: ۳۱۳۹۸، ۳۲۲ (الف) DSR

رده بندي ديويي: ۳۲۷/۵۵

شماره كتابشناسي ملي: ۵۶۲۱۹۷۱

مجموعه جستارهاي پيرامون تاريخ روابط خارجي ايران - ۱۱

مجموعه مقالات تاريخ روابط خارجي ايران (خليج فارس)

گردآوری و تنظيم: زينب احيائي، ميشم اساني
توضيح عكس: نقشه خليج فارس و دريای عمان؛ مربوط به اواسط ق ۱۹ م. كه براي احداث خط تلگراف بين بوشهر تا كراچي توسط مهندسان انگليسي مورد استفاده قرار گرفته است. اصل اين نقشه در آرشيو مركز اسناد وزارت امور خارجه به شماره بایگانی S-R-691- code نگهداري می شود.

چاپ اول: ۱۳۹۸

شمارگان: ۵۰۰ نسخه

همانگي امور نشر: پينا طهرانيان

ويراستار ادبي: عاطفه قدرتي

صفحه آرايي: سحر حسيني صنعتي

صفحه آرايي، طراحي، ليتوگرافي، چاپ و صفافي:

اداره چاپ و انتشارات وزارت امور خارجه

دفتر مركزي: تهران، خيابان شهيد باهنر (نياوران)، خيابان شهيد آقايي، چاپ و انتشارات وزارت امور خارجه

تلفن: ۲۲۸۲۹۷۰۲۹، نماير: ۲۲۸۲۳۵۶۵

فروشگاه شماره ۱: تهران، خيابان شهيد باهنر (نياوران)، خيابان شهيد آقايي

تلفن: ۲۲۸۰۲۶۶۲

فروشگاه شماره ۲: تهران، خيابان انقلاب، خيابان ۱۲ فروردين، ساختمان ناشران، طبقه همكف پلاك ۱۶/۲۲

تلفن: ۰۲۱-۶۶۴۹۰۳۱۵، تلفن فاكس: ۰۲۱-۶۶۹۵۲۲۹۰، تلفن همراه: ۰۹۳۵۹۳۰۲۳۷۱

مقدمه	۱
روند استقرار اعراب در کرانه‌های دریای پارس (مرحله گذار از ساسانی به عصر اسلامی)	۷
افول تجاری بندر اصفهان و پیامدهای مهاجرت بازرگانان سیرافی	۲۵
تجارت دریایی خلیج فارس - چین در سده میانه به روایت ناظر چینی	۵۱
چالش‌های ایران و عثمانی در خلیج فارس از شاه عباس تا سقوط صفویه	۶۵
حضور نیروهای خارجی در خلیج فارس از عهد پرتغالی تا پایان سده نوزدهم	۹۱
فرانسه و خلیج فارس	۱۰۹
نگاهی به علل ضعف نیروی دریایی ایران در خلیج فارس در دوره قاجار	۱۲۹
کنسولگری بوشهر و تجارت اسلحه در خلیج فارس (۱۸۹۰-۱۹۱۴ م.)	۱۳۹

کشتی‌رانی آلمان‌ها در خلیج فارس (۱۲۸۵-۱۳۲۰ ش)

زهره صادقی ۱۵۱

جنگ دوم خلیج فارس

جواد کریمی ۱۶۵

اهمیت خلیج فارس و تلاش برای جعل نام جدید

جهانبخش ثواب ۱۸۵

یادداشت‌ها ۲۰۳

www.ketab.ir

مقدمه

اهمیت دریا در سیاست خارجی کشورها، امری مبرهن و پذیرفته شده است. پهنه آبی که در جنوب فلات ایران واقع شده، از دیرباز برای حکومت‌های ایرانی پر اهمیت تلقی می‌شد. است پیشینه‌ی حضور و نقش آفرینی ایرانیان در خلیج فارس و دریای عمان از تشکیل نخستین حکومت‌های باستانی ایرانی از خلال اسناد و مدارک تاریخی و اکتشافات باستان‌شناسی محرز است. محاسنیان از موقعیت استراتژیک تنگه هرمز برای گسترش نفوذ در منطقه و به کارگیری امتحان‌های خود برای کشف و تسلط بر مناطق جدید در هند و مصر بهره بردند. در زمان داریوش کبیر، تاقمیت ایران هخامنشی بر کرانه‌های شمالی و جنوبی خلیج فارس و دریای عمان تکمیل شد. با آنجا که هرودت، عمان را بخشی از ساتراپ (استان) چهاردهم امپراتوری هخامنشی ثبت کرده است. اسکیلار، دریاسالار یونانی‌الاصل هخامنشی، در عصر داریوش مأمور شد تا با سرزمین رود سند، خلیج فارس و دریای سرخ از این مناطق آگاهی به دست آورد. از آن زمان تا برآمدن نادر شاه که بیست و سه قرن به طول انجامید، سیاست ایرانیان، تسلط و نظارت بر تنگه هرمز به تبع آن، در اختیار داشتن سواحل دو طرف تنگه بود.

در کتیبه‌های به دست آمده از عصر داریوش اول هخامنشی و همچنین در متون مورخان و جغرافی نویسان یونانی از خلیج جنوب سرزمین پارس با نام‌های «دریای پارس»، «پرسیکون کای تاس»، «پرسیکوس سینوس»، «سینوس پرسیکوس» و «آکواروم پرسیکو»

عثمانی‌ها به منطقه خلیج فارس و مشخصاً بصره و هرمز و عکس‌العمل حکومت صفوی در برابر این تهاجم می‌پردازد.

مقاله‌ای دیگر، به سرگذشت شرکت‌های پرتغالی، اسپانیایی، انگلیسی و هلندی در خلیج فارس می‌پردازد و اثرات حضور اروپاییان در این منطقه را بر روی اقتصاد دو کشور ایران و عثمانی مخرب ارزیابی می‌کند. مقاله "فرانسه و خلیج فارس" به اقدامات فرانسویان در بنادر خلیج فارس و حجم تجارت آنان با ایران اشاره می‌کند. مقاله "نگاهی به علل ضعف نیروی دریایی خلیج فارس"، که با عزل وی به مانند دیگر اصلاحاتش عقیم ماند، توجه دارد. مقاله‌ای دیگر به تجارت اسلحه در کنسولگری بوشهر و نقش دوگانه بریتانیا در توسعه و سپس ممانعت از این تجارت می‌پردازد. مقاله "کشتی رانی آلمان‌ها در خلیج فارس" به فعالیت‌های تجاری آلمان‌ها در دوران مشروطه تا فروپاشی رضاشاه، که مقارن با اشغال ایران تسلط نیروهای متفقین و بیرون راندن آلمانی‌ها است، توجه می‌کند. مقاله "جنگ دوم خلیج فارس" به جنگ میان عراق و کویت در سال‌های ۱۹۹۰-۱۹۹۱ م. اشاره دارد که در نتیجه‌ی سرخوردگی صدام حسین از عدم مرزبندی در جنگ با ایران حاصل آمده بود. آخرین مقاله این مجلد نیز با توجه به اهمیت جایگاه رتوانیک، استراتژیک و اقتصادی خلیج فارس، به تلاش‌های حکومت‌های عربی و غربی در دهه‌های اخیر برای تغییر نام خلیج فارس به نام مجعول خلیج عربی اشاره می‌کند و آن را سیاست ناشی از ناسیونالیسم عربی و اهداف استعماری غربیان می‌داند.

لازم است از جناب آقای دکتر سید محمد کاظم سجادی‌پور، رئیس محترم مرکز مطالعات سیاسی و بین‌المللی به خاطر توجه ویژه به مسائل تاریخی و فراهم نمودن شرایط پژوهش در حوزه‌ی تاریخ روابط خارجی در مرکز و طرح ایده‌ی تدوین مجموعه‌ی حاضر

و همچنین از جناب آقای محسن چیت ساز رئیس اداره مطالعات اسناد و تاریخ روابط خارجی به خاطر نظارت بر آماده سازی مجموعه تشکر و قدردانی نمایم. همکاران ما در اداره چاپ و انتشارات نیز در آماده سازی کتاب تلاش وافر را انجام داده اند و شایسته تقدیر و تشکر هستند.

مرتضی دامن پاک جامی

معاون پژوهشی و مطالعاتی

مرکز مطالعات سیاسی و بین المللی

www.ketab.ir